

Juryrapport

De Martinus Nijhoffprijs voor Vertalingen uit het Nederlands gaat dit jaar naar de Slowaakse vertaalster mevrouw Júlia Májeková voor haar herscheppingen van werk van Multatuli, Louis Couperus, Simon Vestdijk, Felix Timmermans, Theun de Vries, Antoon Coolen, A. den Doollaard, Johan Fabricius, Miep Diekmann, Elisabeth de Jong-Keesing en Maurits Dekker.

Onder de landen waar Nederlandse literaire werken op ruime schaal vertaald en verspreid worden heeft de Tsjecho-Slowaakse Republiek altijd een vooraanstaande plaats ingenomen, ook al voor 1918, toen er van een soevereine staat Tsjecho-Slowakije nog geen sprake was. Het hoeft dus geen verwondering te wekken dat de prijs binnen tien jaar voor de tweede maal naar een vertaler uit dat land gaat.

In 1969 viel de prijs toe aan de eminente vertaalster Olga Krijtová voor haar even talrijk als geïnspireerde vertalingen in het Tsjechisch. De beurt is nu aan de zustertaal – het Slowaaks.

Het is misschien niet ondienstig hier een ogenblik stil te staan bij het begrip Tsjecho-Slowaaks. In tegenstelling tot wat menigeen wellicht zou denken is dit begrip – anders dan het begrip Servo-Kroatisch – alleen in staatkundige en niet in taalkundige zin te hanteren. In Tsjecho-Slowakije bestaan twee talen en twee literaturen met sterk verschillende culturele achtergronden. Het bestaan van deze twee talen en literaturen is op zichzelf al een van die Europese wonderen, omdat beide, met name sedert de contrareformatie, onbarmhartig zijn onderdrukt van respectievelijk Duits-Oostenrijkse en Hongaarse zijde.

Enkele eeuwen hebben zij een schaduwbestaan geleid onder het minst ontwikkelde, maar etnisch taaiste gedeelte van het volk. Pas de 19e eeuw levert – als uitvloeisel van een nationalistische vrijheidsdrang – weer literair werk van grote betekenis op, waarbij het Tsjechisch door politiek-geografische omstandigheden aanvankelijk sterk in het voordeel was ten opzichte van het Slowaaks, dat lang is aangezien voor een Tsjechisch dialect. De grootste dichter van de Slowaakse renaissance is Ján Hollý geweest. Hij leefde van 1785 tot 1849. Het besef dat het Slowaaks een volkomen gelijkwaardige en even oude loot van de gemeenschappelijke Oerslavische stam is als welke andere Slavische taal ook, dreef hem tot een zo zuiver mogelijke hantering van het Slowaaks tegen vele weerstanden in. Behalve een waarachtig en gedreven dichter was Ján Hollý ook een vertaler van indrukwekkend formaat, zodat de nieuwere Slowaakse literatuur vanaf het begin van haar bestaan de hoogste uitingen van de Griekse en Latijnse poëzie in exemplarische herscheppingen van zijn hand als een stuk nationaal bezit kon inlijven. Met Hollý is de Slowaakse literatuur een feit geworden en gebleven. Het ligt voor de hand dat een nieuwe literatuur met een dergelijke dichter-vertaler aan het begin van haar ontwikkeling op vertaalgebied een grote naam en traditie heeft op te houden. Als men daarnaast bedenkt dat Tsjechen en Slowaken over en weer elkaars literatuur vertalen, terwijl de meer ontwikkelden in beide gebieden elkaars prestaties nauwlettend in het oog kunnen houden, ligt het in de lijn der verwachtingen dat taalzuiverheid en precisie zich daar tot nationale vertalersdeugden hebben kunnen ontwikkelen.

Het vertaalwerk van Júlia Májeková wijst duidelijk in die richting. Reeds op grond van het eerste rapport over mevrouw Májeková dat de jury onder ogen kreeg was het vermoeden gewettigd dat hier sprake was van een vertaalster die beantwoordde aan de duidelijke criteria die deze jury stelt: uiterste nauwgezetheid ten overstaan van haar originelen naast optimale beheersing van het eigen taalinstrument.

Een tweede rapport bevestigde ruimschoots de indruk van het eerste en onthulde de jury het bestaan van een Slowaaks pendant van de Martinus Nijhoffprijs – de Ján Hollýprijs. Deze prijs, aldus dit tweede rapport, wordt alleen toegekend aan vertalers die het Slowaaks uitmuntend weten te hanteren, over een zeer uitgebreid vocabulaire beschikken en met hun werk de Slowaakse en de in het Slowaaks vertaalde literatuur verrijken. Uit deze formulering blijkt dat een optimale vertaling naar Slowaakse opvattingen als een legale uitbreiding van het eigen cultuurgoed wordt beschouwd, een opvatting die rechtstreeks lijkt voort te vloeien uit het besef van wat de vertalingen van Ján Hollý destijds voor de verrijking van de eigen Slowaakse taal en cultuur moeten hebben betekend. Voor de jury was het een stevig gefundeerd extra houvast te vernemen dat deze Ján Hollýprijs in 1975 was toegekend aan mevrouw Májeková voor haar gehele vertaaloeuvre. En dat de Ján Hollýprijs niet lichtvaardig wordt gegeven blijkt ook wel uit het feit dat mevrouw Májeková in 1975 al ruim twintig jaar als vertaalster werkzaam was geweest.

De beide aan de jury uitgebrachte rapporten van respectievelijk een Tsjecho-Slowaakse en een Nederlandse deskundige, houden zich, onafhankelijk van elkaar, uitvoerig bezig met Multatuli's Woutertje Pieterse en Harry Mulisch' Het stenen bruidsbed. Uit andere vertalingen werden steekproeven genomen.

Beide rapporten zijn eensluidend wat betreft de nauwgezetheid van de vertalingen. Deze nauwgezetheid gaat nooit ten koste van de uitdrukkingsmogelijkheden van het Slowaaks; anderzijds probeert mevrouw Májeková nooit krampachtig te 'verslowaaksen', maar neemt zij liever haar toevlucht tot een aantekening in een aanhangsel, dan dat zij een onvertaalbare woordspeling of nuance wegmoffelt. Haar vertrouwdheid met Nederlandse realia wordt evenzeer geroemd als haar heldere inzicht in idiomatische finesses, zodat zij zelden in twijfel verkeert over de stilistische en sociale niveaus van het gebezigde proza.

Het aantal fouten is opvallend gering en beide rapporten leggen er de nadruk op dat de gesignaleerde fouten zich in de meeste gevallen wel laten verdedigen, omdat zij doorgaans neerkomen op een minder gelukkig gekozen woord. Bovendien valt hierbij te bedenken dat de rapporten zich hoofdzakelijk bezighouden met de zwaarste vertaalopgaven die mevrouw Májeková zich heeft gesteld.

Op grond van de vrijwel eensluidende rapporten, waarin mevrouw Májeková een unieke vertolkster van Nederlandse literaire werken wordt genoemd, die haar vertalingen dikwijls van zeer uitgebreide begeleidende studies en commentaren voorziet, besloot de jury eenstemmig haar voor de Nijhoffprijs 1978 voor te dragen.